

ЦИСТА ИЗ ВУЧЕДОЛА

Виктор Хофилер је публикувао једну вазу нађену на Вучедолу која се својим специјалним обликом и орнаментиком издваја од осталог материјала нађеног на овом локалитету, те стога заслужује нарочиту пажњу¹⁾. Ова ваза израђена је од црно печене земље, цилиндричног је облика, без рамена и врата и постављена је на четири кратке ноге. Горњи део вазе је оштећен. Очувана висина износи 13 цм а пречник цилиндричног тела вазе мери 11 цм²⁾. Линија профила је благо конкавна пошто се ваза незнатно проширује према дну и отвору. Орнаменти су изведени урезивањем помоћу једног шиљатог инструмента. Дно, а изгледа и отвор вазе, оивичени су узаном бордуrom која је украшена редом жигосаних кружића. Ове две бордуре уоквиравају широки средњи фриз испуњен мрежастим орнаментима, који је на једном месту прекинут двама вертикалним паралелним урезима. Облик, техника и распоред орнаментике на овој вази показују да је она израђена према металном узору. Средишњи широки фриз имитује цилиндрично савијен бронзани лим, чији састав означавају два вертикална уреза. Уске бордуре при отвору и дну означавају ојачања рађена од засебног комада лима. Ред ситних убода између два вертикална уреза на средишњем фризу очигледно имитују главе ексера којима је бронзани лим на шаву причвршћен. Орнаментика изведена урезивањем пренета је такође из тореутике, а и четири ноге на којима стоји ваза јасно упућују на металне узоре.

Вазе цилиндричног облика, на ножицама или без њих, као што је ова из Вучедола, не јављају се нигде у Европи пре VIII века, што је потпуно разумљиво с обзиром да је овај облик настао имитацијом бронзаних циста које су у великом броју израђиване у Хелади и Етрурији. Најраније цисте нађене су у гробовима у северној Италији, који нису старији од VII века³⁾. Цисте од печене земље нађене у овим

1) V. Hoffiller, *Corpus vasorum antiquorum*, Zagreb, I, Pl. II, № 5.

2) Висина читаве вазе била је знатно већа. R. R. Schmidt је у својој публикацији материјала из Вучедола (*Die Burg Vučedol*, 1945) дао реконструкцију ове вазе у својој *Textbild*, 81, 1.

3) A. Grenier, *Bologne Villanovienne et Etrusque*, 1912, ст. 240—242.

гробовима подражавају обликом и орнаментиком хеленске и етрурске цисте које су израђиване од бронзе. Оне су украшаване исто као и циста из Вучедола урезаним орнаментима који су често инкрустирани белом масом⁴⁾. А. Grenier⁵⁾ сматра да је прерада бронзаних циста у глинене једна од карактеристичних одлика керамичке индустрије северне Италије. Међутим, ова појава се среће у свим варварским областима у које су импортовани етрурски и хеленски предмети од бронзе. То потврђују и цилиндричне вазе од теракоте нађене у тумулима јужне Француске, које такође копирају бронзане цисте⁶⁾.

Циста из Вучедола по материјалу од којег је рађена (земља) и по орнаменталној техници (урезивање са инкрустацијом) блиска је цистама из северне Италије. Као ближе аналогije по облику, орнаментици и намени наводимо цисте претстављене на једном хеленском огледалу из IV-ог века пре н. е.⁷⁾ и на једној црвено фигуралној вази која је нађена, а вероватно и израђена у Италији⁸⁾. Обе поменуте цисте стоје на кратким ножицама, имају узане бордуре при отвору и дну, док је средишњи фриз украшен мрежастим орнаментом. Све ове елементе налазимо и на цисти из Вучедола с извесним сасвим незнатним отступањима. На једном киликсу израђеном у Етрурији у првим деценијама IV-ог века, приказане су три харите поред једне цисте која по облику много потсећа на примерак из Вучедола⁹⁾. Циста приказана на једном огледалу из Пренесте украшена је мрежастим орнаментом, који је као на цисти из Вучедола, прекинут паралелним урезаним вертикалним линијама¹⁰⁾. Потпуно истоветан систем орнаментике, као на цисти из Вучедола, налази се на једном бронзаном лиму који је нађен у Олимпији¹¹⁾. Ту је приказан Херакле чији је тоболац од бронзе при отвору и дну оивичен бордурама испуњеним низом жигосаних кружића, док је широки средњи део украшен мрежастим орнаментима. Мрежаста орнаменат на цисти из Вучедола, као и на поменутим цистама из Хеладе, можда имитира примитивне цисте рађене од прућа, уствари цилиндричне корпице из којих су се касније развиле цисте изра-

4) Ibid., ст. 242, Хофилер је констатовао остатке инкрустације и на цисти из Вучедола.

5) op. cit., ст. 242.

6) J. Dechelette, Manuel d'archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine, II, ст. 817, сл. 329, 1.

7) E. Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen, III, сл. 621.

8) Beazley, Etruscan Vase Painting, Pl. X, 3.

9) Walters, Catalogue of the Greek and Etruscan Vases in the British Museum, V. IV, Pl. XII, fig. 478.

10) Gerhard, Etrusk. Spiegel, pl. XIX, 4.

11) Furtwängler, Die Bronzen von Olympia, Tafelband IV, T. XI,

ђене од метала. Ово потврђује Нилсонову хипотезу по којој су се цисте развиле из калатоса¹²⁾.

По својим техничким и орнаменталним одликама циста из Вучедола припада типу тзв. „баденске“ керамике¹³⁾. Ова керамичка група јавља се и у Винчи између 2,5 и 1,4 м културног слоја, заједно с панонском керамиком, која се са сигурношћу може датовати у гвоздено доба¹⁴⁾. У Орашју је такође баденска керамика нађена измешана с панонском керамиком жутобрдског типа¹⁵⁾. Захваљујући стратиграфском положају баденске керамике у Винчи и Орашју, сада се може и насеље у Вучедолу датовати у гвоздено доба, а не, као што је то досада погрешно сматрано, у далеку доисториску прошлост.

Непознате су нам нажалост околности под којима је нађена циста у Вучедолу. То отежава и објашњење њене улоге у животу становника Вучедола. Сигурно је да је она у овом насељу имала ону исту улогу и значење као и у Хелади.

Циста је, поред калатоса и ликнона, заузимала врло значајно место у античким мистеријама, нарочито у култу Деметре и Диониса. У њој се чувају свети предмети (ἱερὰ)¹⁶⁾ који се показују мистама у мистеријама приликом чина који се назива παρόδος τῶν ἱερῶν. Циста се помиње и у познатој формули, сачуваној код Клемента из Александрије, коју су верници изговарали пре уласка у телестерион¹⁷⁾. Треба напоменути да је циста, мада ређе, употребљавана и у свакодневном животу за чување накита и тоалетног прибора. Bachofen сматра да и тада циста задржава свој симболички смисао, да претставља „материнско тело у коме започиње сваки живот“¹⁸⁾.

Циста mystica у вези с Деметриним култом појањује се на споменицима из прве половине V-ог века. На једној слици у Делфима Полигнот је приказао Клесбеју, која је пренела с Пара на Тас Деметрине мистерије, са цистом на крилу¹⁹⁾. Важну улогу у Деметрину култу задржала је циста и у време Плутарха²⁰⁾. У Дионисову култу се циста јавља

¹²⁾ Nilsson, Griechische Feste von relig. Bedeutung, 1906, ст. 350.

¹³⁾ Стратиграфија ове керамичке групе утврђена је на Вучедолу ископавањима R. R. Schmidt-a.

¹⁴⁾ Упор.: Старинар, 1910, 1911 и Б. Гавела, Један прилог етничкој и хронолошкој детерминацији панонске керамике у Подунављу у Раду војвођанских музеја, 2, 1953.

¹⁵⁾ Ископавања на Орашју, Старинар, 1950, ст. 143—169.

¹⁶⁾ Упор.: F. Lenorman у Dictionnaire des antiquités (Daremberg—Saglio), s. v. cista mystica.

¹⁷⁾ M. Brillant, Les Mystères d'Éleusis, ст. 90.

¹⁸⁾ Bachofen, Urreligion und antike Symbole, ст. 324—328.

¹⁹⁾ Paus., X, 28, 3.

²⁰⁾ Plut., Phoc., 28.

касније но у Деметрину. Према подацима античких писаца и археолошким споменицима може се закључити да се циста у Дионисову култу почела употребљавати од средине IV-ог века, а нарочито у хеленистичком и римском добу. Демостен први помиње цисту у вези са Дионисом у својој беседи *О венцу*. На новцима Ефеса²¹⁾, Тралеса²²⁾ и Пергамона²³⁾, у емисијама из II-ог и I-ог века пре н. е., приказана је на реверсу циста *mystica* из које излази змија. На новцима Амисуса (Понт)²⁴⁾, из доба Митридата Еупатора, на реверсу се налази циста *mystica* с кожом пантера, звоном, тирсом и тракама.

Географски најближе аналогije цисти из Вучедола нашли смо у Хелади и северној Италији. Преко трачке обале или Дунавом продрли су хеленски култови, а с њима вероватно и циста као предмет употребљаван у ритуалу, у области доњег Подунавља, а одатле и до Вучедола. Наравно овим се не искључује северна Италија и Истра које су такође могле да одиграју посредничку улогу у преношењу хеленских, односно италских елемената у северозападне крајеве наше земље. Археолошки материјал нађен у нашим областима показује да је Дунавска долина била у тесној повезаности с Италијом у току гвозденог доба²⁵⁾.

Засад не можемо тврдити да је циста из Вучедола припадала Деметрину или Дионисову култу. Међутим, тиме није умањена вредност ни важност ове цисте. Она је поуздан доказ да је становништво Вучедола познавало сличне објекте из хеленског света, сигурно и улогу цисте у култу. Усто појава цисте у Вучедолу захтева да се изврши ревизија и осталих објеката нађених на овом локалитету, који су досада, без довољно разлога, датовани у далеку доисториску прошлост.

Београд.

Д. Срејовић.

ZUSAMMENFASSUNG

D. Srejić: CISTE AUS VUČEDOL

Eine Vase aus Vučedol, welche Hoffiller im Corpus vasorum antiquorum, I, T. II, № 5 publiziert hat, betrachtet der Autor als eine Ciste. Diese Ciste aus Vučedol ist eine Imitation der griechischen und italischen Bronzestiben; sie ist nicht vor dem VIII. Jhr. geschaffen. Die Ciste aus Vučedol konnte, wie auch in Griechenland, im Cultus der Demeter und des Dionysos, d. h. den ihnen ähnlichen Gottheiten, gebraucht werden.

²¹⁾ Sylloge Nummorum Graecorum, Copenhagen, Jonia, part II, pl. 6, 7, 304—337.

²²⁾ Ibid., Lydia, II, pl. 19, 636—665.

²³⁾ Ibid., Mysia, pl. 10—11, 403—445.

²⁴⁾ Ibid., Bosphorus, pl. 4, 141—147.

²⁵⁾ М. М. Васић, Дунавска Долина и Италија у гвозденом добу, Старинар, 1938.